

Čebelar

//Tina Petras

»Južna Evropa nam včasih pošlje še dosti lepšega gosta, kakor je pegam. Ta prelepi gost se imenuje legat in je morda naša najlepša ptica; s svojimi živimi in različnimi barvami nas spominja na afriške in ameriške ptice. Po vsej svoji postavi, še bolj po svojem vedenju, je podoben lepo pisani lastovki. Legat je izvrsten letalec, skoraj kakor lastovka.« Tako je prikazal čebelarja oziroma legata (*Merops apiaster*) Fran Erjavec in pri tem opisu zajel štiri tipične lastnosti te ptice: barvitost, družabnost, letalno spretnost in izvor iz toplejših območij.

Vprijati (Coraciiformes), kamor spadajo čebelarji, so bili še v eocenu in oligocenu na območju Evrope pogosto razširjeni tropski red ptic. Njihove niše so v kvartarju zasedli pevci (Passeriformes), pogostejše širjenje tropskih vrst iz Afrike v Evropo pa so v času medledenih dob preprečevali alpsko gorovje, Sredozemsko morje in puščava v Sahari. Družina čebelarjev (Meropidae) verjetno izvira iz deževnih gozdov jugovzhodne Azije. Njihova povezava z afriškimi tropskimi gozdovi v terciarju je omogočila širjenje izvornih vrst proti zahodu v Afriko. Tam so se prilagajale življenju v savanah in se razvile v nov rod *Merops*. Prilagoditev na sončne, suhe in odprte življenjske prostore opazimo tudi pri čebelarju, ki je najbolj pogost v Sredozemlju, stepah, puščavah in polpuščavah Evrope, Azije in severne Afrike. V severnejših predelih, kjer je manj velikih žuželk, s katerimi se prehranjuje, gnezdi maloštevilno in le občasno. Čebelar je edini predstavnik svojega rodu, ki gnezdi na območju Evrope.

Gnezdenje v kolonijah in skupna skrb za mladiče

Čebelar je monogamna vrsta, pri čemer večina parov ostane skupaj vse življenje. Oba starša sta udeležena pri graditvi gnezda, valitvi in skrbi za zarod. Družabnost je verjetno najbolj opazna vedenjska lastnost čebelarja, kar se kaže tudi v kolonijskem gnezdenju. Pri skrbi za mladiče sodelujejo t.i. pomočniki, povečini mlajši samčki brez svojih potomcev. Skupna skrb za mladiče je značilna za kar devet odstotkov ptičjih vrst, le manjšini od teh pa pomeni obvezen način gnezdenja, kot na primer pri vrani vrste *Corcorax melanorhamphos*. Eden izmed osnovnih pogojev za razvoj takega načina skrbi za mladiče je gnezdenje v kolonijah, kjer nista izražena teritorialnost in družbeno izključevanje.

Čebelar - inženir v peščenih in ilovnatih stenah

Čebelar je ena redkih ptic, ki lahko prispeva k preoblikovanju življenjskih prostorov. S kopanjem rogov oblikuje rečne stene, vpliva na pestrost drugih vrst in prehranjevalno verigo, zato ga kot ključno vrsto prištevamo med ekološke oziroma ekosistemske inženirje. Njegova gnezdišča ležijo precej visoko v strmi steni brez obilne vegetacije in zagotavljajo zaščito pred plenilci in ekstremnimi vremenskimi pojavi. Takšne rove zato uporablja za gnezdenje več ptičjih vrst, kot so hudournik (*Apus apus*), postovka (*Falco tinnunculus*), zlatovranka (*Coracias garrulus*), kupčar (*Oenanthe oenanthe*) in čuk (*Athene noctua*), številnim drugim živalskim vrstam pa rovi ponujajo primerno zavetje in počivališče. Eno ključnih vprašanj je, ali tak življenjski prostor, ki ga ustvari čebelar, vpliva na populacijsko raven vrst, ki ga uporabljajo. Doslje so opazili v njegovih rovih povečano gnezditvev skalnega vrabca (*Petronia petronia*) na območju Španije. V zapuščenih rovih čebelarja so našli kar 100 gnezditvenih parov te vrste, ki sicer gnezdi posamično ali v manjših kolonijah. To je tudi največja poznana kolonija skalnega vrabca. V primeru, da so čebelarji v naslednjih letih zapustili gnezditvene stene, tudi vrabci niso ostali tam, njihova gnezditvena populacija pa se je zmanjšala na širšem območju gnezdenja.

Življenjski prostor in varstvo čebelarja

Varnost pred plenilci v času gnezdenja in zadostna razpoložljivost hrane sta najpomembnejša dejavnika, ki vplivata na razširjenost čebelarja na določenem območju. Rov si izkoplje večinoma v gole, skoraj navpične ilovnate rečne stene, peščene strma obrežja, peskokope in gramoznice. V primeru, da stene nimajo ustreznih sestave in odpornosti, bomo čebelarja zaman iskali. Omejujoč dejavnik je tudi prehrana. Zalogaj naj-

de na traviščih z večjo gostoto velikih žuželk. Večkrat zaide tudi v manjše zaselke, še posebno, če v njih stoji kak čebelnjak. Verjetno je pomanjkanje omenjenih dejavnikov glavni razlog, da je čebelar kot gnezditel v Sloveniji razmeroma redek. Eno večjih kolonij ima v peščeni steni peskokopa na Bizeljskem, v manjših kolonijah pa se zadržuje tudi v peskokopu blizu Krakovskega gozda, v gramoznicah v Vrbini, v stenah reke Save pri Ljubljani ter v drugih primernih življenjskih okoljih po Sloveniji.

Čebelar pri nas nima naravnih gnezdišč ob rekah. Peščene stene v peskokopih in gramoznicah so začasnega značaja. Če jih ne uničijo delavci v peskokopih, se v nekaj letih po opustitvi izkopavanja zarastejo ali zasujejo. Čebelarju zato lahko omogočimo mesta za gnezdenje z nadomestnimi peščenimi stenami. Pri tem moramo biti pozorni, da so strme, ustrezno velike, z južnimi legami in da z njih redno odstranjujemo vegetacijo. Mozaična pestrost okoliških življenjskih prostorov, tj. suhih in polsuhih travišč z manjšimi vodnimi površinami, s posameznimi drevesi in grmi, je nujna, da čebelarju zagotovimo primerno hrano, kot so čebele, čmrlji, kačji pastirji in hrošči.

Mogoče bi zamikala ta čudovita, barvita »tropska« ptica kakšnega ornitologa in se bo z njo začel podrobneje ukvarjati. Z ekološko-populacijskimi raziskavami čebelarja ter z rednim spremljanjem njegove populacije, življenjskega prostora in plena bomo to vrsto še boljše spoznali in jo ustrezno zaščitili. •

1: Čebelar (*Merops apiaster*) je izredno spreten letalec. Čebele, čmrlje, kačje pastirje ali hrošče lovi kar v zraku ali s preže. foto: Miha Podlogar

2: Ta barviti ptič pomembno prispeva k preoblikovanju življenjskih prostorov, zato mu pravimo tudi ekosistemski inženir. foto: Aleš Jagodnik

3: V peščeni steni peskokopa pri Bizeljskem je verjetno največja kolonija čebelarja pri nas. foto: Tomi Trilar

Slovarček:

- monogamnost: zveza enega samca in ene samice